

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Σκοπίων

Τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν ὡς «κανονικὸ» ἐπιχείρημα

Κριτικὴ θεώρηση τῆς ἀπαίτησης τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σκοπίων
γιὰ ἀπόκτηση αὐτοκεφαλίας σὲ σύγκριση μὲ τὸ ἱστορικὸ προηγούμενο
στὶς λοιπὲς βαλκανικὲς Ἐκκλησίες¹.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΥΠΡΑ*

Σύντομο ἱστορικὸ

Ἀπὸ τὸ 1967 ἓνα σχίσμα πληγώνει βαθύτατα τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὴν Βαλκανικὴ. Ἡ μέχρι τότε αὐτόνομη τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς *γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας* ἀνακηρύχθηκε αὐτοβούλως καὶ μονομερῶς αὐτοκέφαλη χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ Πατριαρχείου Σερβίας, στὸ ὁποῖο ὑπαγόταν ἀπὸ τὸ 1920. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς μακρᾶς διαδικασίας, ἡ ὁποία οὐσιαστικὰ ξεκίνησε τὸ 1870, μὲ τὴν ἴδρυση τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ τὸ ξέσπασμα ἀργότερα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα. Ἡ κορύφωσή της μπορεῖ νὰ ὀριοθετηθεῖ στὸ διάστημα μετὰ τὸ 1945 καὶ τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ὅταν ἐπικράτησαν στὴ Γιουγκοσλαβία οἱ Παρτιζάνοι τοῦ Τίτο. Αὐτοὶ ἐπέβαλαν τὸ δικό τους μοντέλο ὁμοσπονδιακῆς διακυβέρνησης μὲ τὸν σχηματισμὸ ἕξι ὁμόσπονδων Λαϊκῶν Δημοκρατιῶν, οἱ ὁποῖες θεωρήθηκαν ὡς κοιτίδες τῶν ἀντίστοιχων ἐθνοτήτων. Μία ἀπὸ τὶς τοπικὲς Δημοκρατίες ἦταν καὶ ἡ «Δημοκρατία τῆς Μακεδονίας», ὡς πατρίδα τοῦ «μακεδονικοῦ» ἔθνους. Πὰ νὰ τεκμηριωθεῖ ὁμως ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς ἔθνους, σύμφωνα πάντα μὲ τὰ δεδομένα τῶν Βαλκανίων, χρειάζεται νὰ διαθέτει ἐθνικὴ ἱστορία, ἐθνικὴ γλώσσα καὶ ἐθνικὴ ἐκκλησία.

* Ὁ Γεώργιος Τσοῦπρας εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας καὶ καθηγητὴς στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση.

1. Ἡ παρούσα μελέτη στηρίζεται στὴν ὑπὸ ἔκδοσιν διδακτορικὴ μου διατριβὴ μὲ θέμα «Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τῶν Σκοπίων. Ἀπὸ τὴ διαμόρφωσή της ὡς τὸ σχίσμα».

Τὸ ἔργο τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς τοπικῆς «Μακεδονικῆς» Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θὰ ἦταν ἐθνικὴ Ἐκκλησία τῶν «Μακεδόνων», τὸ ἀνέλαβε μιὰ ομάδα σε-
 παρατιστῶν κληρικῶν, ποὺ λειτουργοῦσε ὑπὸ τὴν προστασία –ἀν ὄχι τὴν καθο-
 δήγηση– τοῦ νέου καθεστώτος. Αὐτοὶ ἀνέλαβαν πραξικοπηματικά τὰ ἡγία τῆς
 τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης καὶ μὲ κατάλληλες κινήσεις ἐπέβαλαν de
 facto τὴν ἀποκοπὴ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας τῶν τριῶν ἐκκλησιαστικῶν
 ἐπαρχιῶν ποὺ βρέθηκαν στὰ ὅρια τοῦ νέου ὁμόσπονδου κρατιδίου. Σημεῖο κα-
 μπτῆς ὑπῆρξε ἡ σύγκληση τῆς Ἐκκλησιαστικολαϊκῆς Συνέλευσης στὴν Ἀχρίδα
 τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1958, ὅπου οἱ τοπικοὶ κληρικοὶ σὲ ἀγαστὴ σύμπνοια μὲ τὶς
 κομματικὲς ἀρχές ἀνακήρυσαν ἐπίσημα τὴν αὐτονομία τῆς «Μακεδονικῆς»
 Ἐκκλησίας (ΜΟΕ). Τελικά, τὸ 1959 ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ σερβικὸ Πατριαρ-
 χεῖο ἡ αὐτονομία τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τῆς *γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας* καὶ
 ἡ συγκρότηση αὐτόνομης Ἐκκλησίας, μετὰ ἀπὸ συμβιβαστικὴ ἀπόφαση τῆς
 Συνόδου τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας (ΣΟΕ), ἡ ὁποία προῆλθε κατόπιν σφροδρό-
 τατης πολιτικῆς πίεσης. Παρ' ὅλη τὴ κατευναστικὴ διάθεση ποὺ ἐπέδειξε ἡ Σερ-
 βικὴ Ἐκκλησία, οἱ σχέσεις τῶν δύο μερῶν ἐπιδεινώνονταν συνεχῶς μὲ ἀποτέ-
 λεσμα ὅπως ἔτη ἀργότερα, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1967, νὰ συγκληθεῖ νέα Ἐκκλησια-
 στικολαϊκὴ Συνέλευση στὴν Ἀχρίδα, ὅπου ἡ ΜΟΕ ἀνακηρύχθηκε μονομερῶς
 αὐτοκέφαλη, μὲ τὴν πλήρη κάλυψη τοῦ τιτοϊκοῦ καθεστώτος. Ἡ Σύνοδος τῆς
 ΣΟΕ ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίσει αὐτὲς τὶς ἀποφάσεις καὶ προχώρησε στὴν ἀπο-
 κοπὴ τῆς ἱεραρχίας τῶν Σκοπίων ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία².

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα ἡ ΜΟΕ παραμένει σχισματικὴ καὶ ἀποκομμένη ἀπὸ
 τὴν Πανορθόδοξη κοινότητα, παρ' ὅλο ποὺ ἀπὸ τὸ 1992 τὸ κράτος τῶν Σκοπίων
 ἔχει ἀναγνωρισθεῖ ὡς ἀνεξάρτητο. Κατὰ καιροὺς ἔγιναν διάφορες προσπάθει-
 ες συνεννόησης τῶν δύο μερῶν (μὲ κυριότερη αὐτὴ στὸ Νίς τὸ 2002) ἀλλὰ ἀπέ-
 βησαν ἄκαρπες. Ἡ κατάσταση περιπλέχθηκε ἀκόμη περισσότερο μετὰ τὴν συ-
 γκρότηση ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας τῆς «Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος» ὑπὸ

2. Βλ. ἐνδεικτικά: ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘ., «Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς “Μακεδονικῆς” Ὁρθοδόξου
 Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Σερβικῆς
 Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Δελτίον Σλαβικῆς Βιβλιογραφίας* 4 (1967) 47-64, ΤΑΡΝΑΝΙΔΗΣ ΙΩ.,
 Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1985², σ. 110-114, BELCOVSKI J., *Istorijske*
osnovi za avtokefalnost na makedonskata pravoslavna crkva (Ἱστορικὲς Πηγὲς γιὰ τὴν αὐτοκε-
 φαλία τῆς Μακεδονικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας), Skopje 1990, ΓΟΝΗΣ Δ., Ἱστορία τῶν Ὁρθο-
 δόξων Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, Αθήνα 1996, σ. 263-280, - PUZOVIC PR., *Raskol u*
Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi-Makedonsko crkveno pitanje (Σχίσμα στὴ Σερβικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκ-
 κλησία-Τὸ Μακεδονικὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα), Beograd 1997.

τὸν Μητροπολίτη Ἰωάννη, γεγονός πού ἐπέφερε τὴ σκλήρυνση ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Σκοπίων καὶ τὴ διακοπὴ κάθε διαπραγματεύσεως.

Τὸ ἱστορικό προηγούμενο τῶν Βαλκανικῶν Ἐκκλησιῶν

Ἡ πλευρὰ τῆς ΜΟΕ εὐελπιστεῖ ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἀναγνωριστῆ ἡ αὐτοκεφαλία της, ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε καὶ μὲ τὶς ὑπόλοιπες ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες τῶν Βαλκανίων, στὸ παράδειγμα τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι τῆς ΜΟΕ ἐπεδίωξαν νὰ τεκμηριώσουν τὰ «δίκαια» τους μετὰ τὴ σερβικὴ καταδίκη. Ὑποστήριξαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τους δὲν ἔπραξε τίποτε διαφοροτικό ἀπ' ὅ,τι εἶχαν πράξει κατὰ τὸ ἱστορικό τους παρελθὸν καὶ οἱ ὑπόλοιπες Ἐκκλησίες τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ πορεία ὅλων ἦταν κοινὴ καὶ τὸ ἴδιο κοινὴ ἦταν καὶ ἡ κατάληξί της. Ὅλες στὸ τέλος, μετὰ ἀπὸ λίγα ἢ πολλὰ χρόνια, ἀναγνωρίστηκαν ὡς αὐτοκέφαλες ἀπὸ τὴν πανορθόδοξη κοινότητα. Μὲ βάση τὴ λογικὴ αὐτὴ καὶ ἡ ΜΟΕ σὲ λίγα χρόνια ἀπὸ τὸ 1967 θὰ ἀνῆκε στὴ χορεία τῶν ἀναγνωρισμένων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν³. Ὁ ἴδιος ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς ἀπόσχισης Ἀρχιεπίσκοπος Σκοπίων Δοσίθεος δήλωσε τὸ 1968 ὅτι ἡ ΜΟΕ κινήθηκε «ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα πολλῶν ἄλλων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πού μόλις τὰ κράτη τους ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησία τους ἀνακήρυξαν καὶ τὴν αὐτοκεφαλία τους»⁴.

Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀνέπτυξε περισσότερο ὁ πολὺς Done Ilievski, ὁ ὁποῖος ἀνέφερε ἀναλυτικὰ τὰ παραδείγματα τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Στὴ διαπραγματεύσῃ του ξεκίνησε ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, πού, ἂν καὶ ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη μὲ ἀπόφαση τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τὸ 1833, μόλις τὸ 1850 ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως⁵. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑλλαδικὴ ἀναφέρθηκε καὶ στὴ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία (γιὰ τὸ διάστημα 1864-1885), ἐνῶ τὴ μεγαλύτερη ἔμφαση ἔδωσε στὴν περίπτωση τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ἡ ὁποία «ἰδρύθηκε τὸ 1870, τὸ 1872, ὅμως, καταδικάστηκε ὡς σχισματικὴ, ἀλλὰ αὐτὴ ἐξακολούθησε νὰ λειτουργεῖ μέχρι τὸ 1946, ὅταν ἔπαυσε τὸ σχίσμα καὶ ἀπὸ τότε ἀναγνωρίστηκε ὡς αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία»⁶.

3. Βλ. ILIEVSKI D., *Smislata na nekoj otpori protiv avtokefalnost na Makedonskata Pravoslavna Crkva* (Ἐννοια τῶν ἀντιδράσεων κατὰ τῆς αὐτοκεφαλίας τῆς Μακεδονικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας), Skopje 1970, 128.

4. NURIGIANI G., *La Chiesa Ortodossa Autocefala Macedone e il suo capo Dositej*, Roma 1968, σ. 13.

5. ILIEVSKI D., *Smislata...*, σ. 188.

6. ILIEVSKI D., *Smislata...*, σ. 188.

Ὁ Slavko Dimevski προχώρησε ακόμη περισσότερο, βάζοντας στην κατηγορία αυτή και την ίδια τὴ ΣΟΕ, ἡ ὁποία «ἀπὸ τὸ 1219, χωρὶς τὴν ἔγκριση τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, δημιουργήθηκε καὶ ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη Ἀρχιεπισκοπή». Δὲν παρέλειψε, μάλιστα, νὰ συμπληρώσει τὸν κατάλογο τῶν βαλκανικῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ εἶχαν αὐτοανακηρυχθεῖ αὐτοκέφαλες χωρὶς τὴ συμφωνία τῆς Κωνσταντινούπολης, ἀναφέροντας τὴν Ἀλβανικὴ Ἐκκλησία, γιὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 1922, ὅταν ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη, ὡς τὸ 1937, ὅταν ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως. Στὸ τέλος κατέληξε πὼς «σύμφωνα μὲ αὐτά, ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Μακεδονικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ καμμιά ἐξαίρεση στὴν πορεία καὶ τῶν ἄλλων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν στὰ Βαλκάνια»⁷. Ὁ ἴδιος ἔχει συγγράψει καὶ ὀλόκληρο βιβλίο μὲ τίτλο «Ὁ ἀγὼνας γιὰ αὐτοκεφαλία τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν στὴν Εὐρώπη, ποὺ συγκροτήθηκαν κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα»⁸, μὲ προφανῆ στόχο τὴ συγκριτικὴ ἀπόδειξη τῆς κοινῆς μοίρας ὅλων τῶν Βαλκανικῶν Ἐκκλησιῶν στὸν ἀγὼνα γιὰ ἀπόκτηση τοῦ αὐτοκεφάλου.

Ἐνας καλόπιστος ἐρευνητὴς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παραδεχθεῖ ὅτι πράγματι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα στὴν περιοχὴ μας ἔχουν ἐξελιχθεῖ σύμφωνα μὲ ὅσα ὑποστήριξαν ὁ Ilievski, ὁ Dimevski καὶ οἱ ἄλλοι ἱστορικοὶ τῶν Σκοπίων. Ἡ ΜΟΕ δὲν ἀποτελεῖ καμμιά ἐξαίρεση στὴ συνήθη πρακτικὴ, ἀφοῦ ὅλες οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίαι τῆς Βαλκανικῆς αὐτοανακηρύχθηκαν αὐτοκέφαλες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἀντίστοιχων κρατῶν⁹. Ἡ ὁμοιότητα δὲν περιορίζεται μόνο

7. DIMEVSKI SL., *Istorija na Makedonskata Pravoslavna Crkva* (Ἱστορία τῆς Μακεδονικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας), Skopje 1989, σ. 1097 κ. ἔξ.

8. DIMEVSKI SL., *Borbata za aftokefalnost na pravoslavnite crkvi vo Evropa, sozdadeni vo XX vek* (Ὁ ἀγὼνας γιὰ αὐτοκεφαλία τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν στὴν Εὐρώπη ποὺ συστάθηκαν κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα), Skopje 1979.

9. Βλ. Γενικά γιὰ τὴν αὐτοκεφαλία τῶν Βαλκανικῶν Ἐκκλησιῶν ΓΟΝΗΣ Δ., *Ἱστορία τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας*, Ἀθῆναι 1996, ΤΑΡΝΑΝΙΔΗΣ Ι., *Ἱστορία τῶν Σλαβικῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, τ. Α'*: *Ἱστορία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2005², ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Θεωρία καὶ πράξη στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ αὐτοκεφάλου τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν*, Θεσσαλονίκη 2006. ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ ΖΩΗ, *Ἡ γένεση τοῦ πολιτεύματος τῆς Αὐτοκεφαλίας ἰδίως στὴν περίπτωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ὁμορων χωρῶν*, ἀδημοσίευτη Διδακτορικὴ Διατριβή, Ἀθῆναι 1999, ΜΠΑΣΙΟΥΔΗΣ Γ., «Μιὰ πτυχή ἀπὸ τὸ σύγχρονο ἐκκλησιολογικὸ προβληματισμό: Τὸ Αὐτοκέφαλο καὶ ὁ τρόπος ἀνακήρυξής του», *Καθ' ὁδόν*, τεύχ. 10 (1995) 95-102, BOGOLEPOV AL., «Condition of Autocephaly», *St. Vladimirs Seminary Quarterly* 5 (1961) 11-37, DYMSA ST., «Die Kirche und die Kirchen. Autokephalie und Autonomie», *Kanon* 5 (1981) 85-94.

στο γεγονός καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὸν τρόπο τῆς ἀνακηρύξεως, ὁ ὁποῖος δὲν ἦταν πάντοτε σύμφωνος μὲ τὴν Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ σὲ κάποιες περιπτώσεις προκάλεσε πολλὰ προβλήματα ἀκόμη καὶ σχίσματα στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Σὲ ὅλες τὶς χώρες, τὸν κύριο λόγο στὶς αὐτοκεφαλαιοποιήσεις εἶχε ἡ πολιτικὴ ἐξουσία καὶ συνεπῶς ἡ αὐτοκεφαλία εἶχε περισσότερο πολιτικὸ καὶ λιγότερο ἐκκλησιαστικὸ ὑπόβαθρο. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία σὲ πολλὲς περιπτώσεις δὲν συμμετεῖχε κἂν στὶς διαδικασίες, ὅπως ἔγινε στὴ Ρουμανία ἐπὶ Ἀλέξανδρου Κουζα, ἢ συμμετεῖχε ἀπολύτως τυπικά, ὅπως ἔγινε στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίοδο τῆς βαναρικήσ Ἀντιβασιλείας. Γι' αὐτὸ στὶς χώρες αὐτὲς συνέβησαν ἔκτροπα εἰς βάρος τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναγκαστικὴ δήμευση μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, κατάργηση μοναστηριῶν κ.λπ.

Στὴν πραγματικότητα ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ αὐτοκεφάλου στὰ βαλκανικὰ κράτη ἀποτελοῦσε ἐπανάληψη τῶν ὅσων εἶχε πράξει ὁ τσάρος Πέτρος ὁ Μέγας στὴ Ρωσία, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ ἀποκτήσει τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχο ἐπὶ τῆς ρωσικῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης μὲ τὰ μέτρα πού ἔλαβε (π.χ. κατάργηση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ἐπιβολὴ Συνόδου μὲ ἐπιλογή ἱεραρχῶν, καθοριστικὴ παρουσία τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου στὴ Σύνοδο κ.ἄ.)¹⁰. Σὲ ὅλα τὰ ἔθνικα κράτη τῆς περιοχῆς ἡ Ἐκκλησία τέθηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἔθνικοῦ συμφέροντος, ὅπως τὸ ἐξέφραζαν οἱ κυβερνήσεις τῶν κρατῶν αὐτῶν, κάτι πού σήμανε τὸν περιορισμὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος τῆς Ὁρθοδοξίας. Τὴν προσαρμογὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης στὴν ἀπελευθερωμένη Ἑλλάδα σύμφωνα μὲ τὰ ρωσικὰ πολιτικοκρατικὰ πρότυπα εἶχε ζητήσει ὁ Κοραῆς τὸ 1821 γράφοντας: «... ὁ κληρὸς ... πρέπει νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ σύνοδον ἱερέων, ἐκλεγμένην ἐλευθέρως ἀπὸ ἱερεῖς καὶ κοσμικοὺς, καθὼς ἔπρασεν ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, καὶ πράσσει ἐκ μέρους σήμερον ἀκόμη ἡ ὁμόθρησκος Ρώσων ἐκκλησία»¹¹. Ἡ ἐπιλογή αὐτὴ συσκότισε τὴν ἴδια τὴν ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας, πού συμπλέχτηκε πλέον μὲ τὸ Κράτος καὶ τὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖο ἡ ἴδια καλεῖτο νὰ ὑπηρετήσῃ. Ταυτόχρονα ἀποκάλυπτε τὴν ἐπιρροὴ τοῦ ἀγγλικανικοῦ καὶ λουθηρανικοῦ προτύπου, πού ἐπηρέαζε καθοριστικὰ τοὺς δυτικοποιημένους ἡγέτες τῶν ἔθνικῶν βαλκανικῶν κρατῶν¹².

10. Βλ. ΦΕΙΔΑΣ ΒΛ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Ρωσίας*, Ἀθήνα 1983², σ. 123-127.

11. ΚΟΡΑΗΣ ἌΔ., *Προλεγόμενα στοὺς Ἀρχαίους συγγραφεῖς*, τ. Β', Ἀθήνα 1988, σ. 724.

12. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ πρῶτος πού κατηγορήσε τὴν Ἀντιβασιλεία γιὰ ἐφαρμογὴ τοῦ

Τὰ παραδείγματα τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ τοῦ ἑλλαδικοῦ αὐτοκεφάλου.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπο ἴδρυσης ἀλλὰ καὶ λειτουργίας της, ἡ ΜΟΕ παρουσιάζει πολὺ μεγάλες ὁμοιότητες μὲ τὴ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ἡ ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ ὡς πρόδρομός της. Ὁ λόγος εἶναι διπλός. Κατ' ἀρχὴν, ἡ ΜΟΕ δημιουργήθηκε ἀπὸ ἓνα κομμουνιστικὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖο δὲν χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὴ συμπάθειά του γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐπράξε ὅ,τι ἦταν δυνατόν γιὰ νὰ καταστρίψει τὴν ἐπίδραση τῆς Ἐκκλησίας στὶς ψυχές τῶν πολιτῶν. Τὸ ἴδιο εἶχε συμβεῖ καὶ στὴν περίπτωση τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ἡ ὁποία εἶχε ἰδρυθεῖ μὲ φιρμάνι ἐνὸς ἀλλόθρησκου σουλτάνου, ποῦ στόχο εἶχε τὴ διαίρεση τῶν Ὁρθόδοξων ραγιαδῶν, ὥστε νὰ ἐμποδίσει ὁποιαδήποτε δυνατότητα συνεννόησής τους πρὸς ἐπανάσταση.

Ἐπειτα, οἱ δύο Ἐκκλησίες ἰδρύθηκαν μὲ ἐκπεφρασμένο σκοπὸ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης καὶ τὴν τεκμηρίωση τῆς ὑπαρξῆς τῶν ἀντίστοιχων ἐθνοτήτων καὶ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἐθνῶν τους στὶς περιοχές ποῦ διεκδικοῦσαν. Γι' αὐτό, θεωρῶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῶν Σκοπίων ἀκολούθησαν κατὰ πόδας τοὺς Βούλγαρους ἐθνικιστές (μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν καὶ ἐθνολογικὴ συγγένεια) παρ' ὅλο ποῦ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχικούς καὶ κύριους στόχους τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας τους ἦταν ἡ ἀντιμετώπιση τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας¹³.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ἡ ἀνακήρυξη τῆς Αὐτοκεφαλίας τῆς ΜΟΕ θὰ μποροῦσε νὰ συγκριθεῖ καὶ μὲ τὴν περίπτωση τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ 1833 στὸ μικρὸ ἑλλαδικὸ κράτος ποῦ προῆλθε ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, τὴν ἐξουσία ἀνέλαβε ἡ Ἀντιβασιλεία στὸ ὄνομα τοῦ ἐκλεγμένου βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδας Ὁθωνα. Μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐνέργειες τῆς Ἀντιβασιλεί-

..ἐδαφικοῦ συστήματος τοῦ Προτεσταντισμοῦ» ἦταν ὁ προσωπικὸς καθολικὸς ἱερέας τοῦ βασιλιᾶ Ὁθωνα. Βλ. FRAZEE CH., *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία 1821-1852*, μτφρ. Ἰω. Ροηλίδης, Ἀθήνα 1987, σ. 173. Πρβλ. RAMET P., «Autocephaly and National Identity in Church-State Relations in Eastern Christianity: An Introduction», τοῦ ΙΔΙΟΥ (ἐπιμ.), *Eastern Christianity and Politics in the Twentieth Century*, Durham and London 1988, σ. 4, PAVLOWITCH ST., *Ἱστορία τῶν Βαλκανίων 1804-1945* (μτφρ. Χασιώτης Α.), Θεσσαλονίκη 2005, σ. 232 κ. ἐξ.

13. Βλ. ΝΑΣΙΔΟΥ ΕΛΕΟΝΩΡΑ, *Ἐκκλησία καὶ ἐθνικὴ ἰδεολογία: ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας μέχρι τὴν ἴδρυση τῆς αὐτοκέφαλῆς «μακεδονικῆς ἐκκλησίας»*, ἀδημοσίευτη Διδακτορικὴ Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 260.

ας ήταν ή μονομερής ανακήρυξη της αυτοκεφαλίας της Έκκλησίας της Ελλάδος και ή ύποταγή της στην έξουσία του θρόνου. Η επιλογή αυτή αποδεικνύει ότι οι ξένοι που ανέλαβαν τη διοίκηση του νέου κράτους –και συγκεκριμένα ο Άντιβασιλέας Mauger– έβλεπαν με διαφορετικό μάτι την ψυχική ένότητα ανάμεσα στον κληρο και τον λαό που επικρατούσε στον ελληνικό χώρο, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στη Δύση κατά τον Μεσαίωνα και τις αρχές των νεότερων χρόνων. Στην ελληνική πραγματικότητα οι κληρικοί δεν ξεχώριζαν κοινωνικά από τον υπόλοιπο λαό, αλλά συμμετείχαν από κοινού στην ίδια κοινωνική και ιστορική μοίρα. Η ήγερτική τους θέση ήταν αποτέλεσμα της μόρφωσης που διέθεταν αλλά και του έθναρχικού ρόλου που κατείχε ο κληρός κατά την Τουρκοκρατία.

Ο Mauger, επηρεασμένος από την προτεσταντική δυτική παράδοση, έπεδίωκε να διασφαλίσει τον θρόνο απέναντι στην ισχύ των κληρικών και την επιρροή που έβλεπε ότι είχαν στο λαό με την ενεργό συμμετοχή τους στα πολεμικά και τα πολιτικά γεγονότα της Επανάστασης. Έτσι, αξιοποιώντας κάποιους κληρικούς και ιεράρχες, πρόθυμους να υπηρετήσουν τον σκοπό της αυτοκεφαλίας, απέκοψε την έλλαδική Έκκλησία από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και έλαβε μέτρα για την αποδυνάμωση της εκκλησιαστικής παρουσίας στη ζωή του νέου κράτους, με σκοπό την προστασία της δυναστείας. Τέτοια μέτρα ήταν ή κατάργηση των περισσοτέρων μοναστηριών, ή δήμευση της κινητής και ακίνητης εκκλησιαστικής περιουσίας, ή καθοριστική παρουσία του βασιλικού επιτρόπου στη Σύνοδο κ.ά.. Η εκκλησιαστική διοίκηση πέρασε στα χέρια της Πολιτείας και εγκαταστάθηκε το καθεστώς της Πολιτειοκρατίας¹⁴, το οποίο ισχύει μέχρι και σήμερα.

Αντίστοιχα, κατά παρόμοιο τρόπο ή τιτοϊκή κυβέρνηση στη Γιουγκοσλαβία μετά το 1945 είχε θέσει σε εφαρμογή το σχέδιό της για πλήρη υποδούλωση της Σερβικής Έκκλησίας, με προφανή στόχο την αποδέσμευση του λαού από τη χριστιανική πίστη και την έθνική του παράδοση. Γι' αυτό και ένιςχυσε τις αποσχιστικές τάσεις που αναπτύχθηκαν στα Σκόπια και επέβαλε την αυτόνομη της ΜΟΕ και έπεδίωξε την de facto αναγνώρισή της ως ισοδύναμης Έκκλησίας με τη ΣΟΕ. Οί κομματικοί ήγέτες έλπιζαν ότι με τον τρόπο αυτό θα περιόριζαν

14. Για την πολιτειοκρατική πολιτική της Άντιβασιλείας βλ. ένδ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ Γ., *Έλλαδικού Άυτοκεφάλου Παραλειπόμενα*, Άθήνα 1983, σ. 17-23, FRAZEE CH., *Όρθόδοξος Έκκλησία και έλληνική άνεξαρτησία 1821-1852*, σ. 133-139.

τήν ἐμβέλεια τῆς τελευταίας μόνο στοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Σερβίας καί θά ἐμπόδιζαν τήν ἐνοποιητική της παρουσία ἀνάμεσα στοὺς Σέρβους πού κατοικοῦσαν στίς ὑπόλοιπες Δημοκρατίες.

Οἱ ὁμοιότητες, ὅμως, ἀνάμεσα στήν περίπτωση τῆς ΜΟΕ καί τήν «αὐτογνώμονα» ἀνακήρυξη τῆς ἑλλαδικῆς αὐτοκεφαλίας δὲν σταματοῦν ἐδῶ. Τὰ ἐπιχειρήματα πού υἱοθέτησαν οἱ ὑπεύθυνοι τῆς ΜΟΕ εἶχαν νά κάνουν μέ τὰ πολιτικά αἰτήματα ἑνὸς ἔθνους πού ἀπαιτεῖ ἀναγνώριση. Θά μπορούσαν νά συνοψιστοῦν στή φράση τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Σκοπίων Δοσίθεου: «Εἶναι ἀδιανόητο ὁ Μακεδονικὸς λαὸς νά ἔχει κερδίσει τήν ἐθνική του ὑπαρξη καί τήν ἴδια στιγμή νά ἀνήκει σὲ ἄλλη ἐθνική Ἐκκλησία»¹⁵. Μὲ ἄλλα λόγια πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πού εἶχε ἐκφράσει τὸ 1821 ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς στὰ Προλεγόμενά του στὰ Πολιτικά του Ἀριστοτέλους, ὅταν ἔγραφε ὅτι «Ἐλευθέρων καί αὐτονόμων Γραικῶν κλῆρος εἶναι ἀπρεπέστατον νά ὑπακούη εἰς προσταγὰς Πατριάρχου ἐκλεγμένου ἀπὸ τύραννον, καί ἀναγκασμένου νά προσκυνῇ τύραννον»¹⁶.

Ἡ ἀποψη τοῦ Ἀδαμάντιου Κοραῆ, πού ἀναδείχθηκε τελικὰ σὲ κυρίαρχη ἰδεολογία στήν ἑλληνική περίπτωση, στάθηκε προδρομική γιὰ τὴν ἀντίστοιχη δράση τῶν ἀνθρώπων τῆς ΜΟΕ, ἂν δὲν τὴν ἐπηρέασε. Ὁ ἴδιος εἶχε γράψει ἀμέσως μετὰ τὴ μερική ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας τὸ 1831 στὸν Ἱερατικὸν Συνέκδημόν του ὅτι «ἡ ἀπελευθερωμένη Ἑλλάς ... ἔχει τὸ δίκαιον νά συγκροτήσῃ ἰδίαν τοπικὴν ἐλευθέραν ἱερέων ἐλευθέρων σύνοδον, καί νά διατάξῃ τὰς ἀκολουθίας της, ὡς συμφέρει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καί εἰς τὴν νέαν κοσμικὴν αὐτῆς πολιτείαν»¹⁷.

Ἀξίζει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἡ «αὐτογνώμων» ἀνακήρυξη τῆς ἑλλαδικῆς αὐτοκεφαλίας ἐπηρέασε σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κατάστασης στή Βαλκανική καί ἴσως μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ πρότυπο γιὰ τὴν πορεία τῶν βαλκανικῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ παρόμοιο τρόπο πού ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἀνεξάρτητου ἑλλαδικοῦ κράτους ἀποτελέσει τὸ παράδειγμα γιὰ τὴν ἐθνική ἀπελευθέρωση καί τῶν ἄλλων λαῶν τῆς περιοχῆς. Ἡ περίπτωση τῆς

15. NURIGIANI G., *La Chiesa...*, σ. 10. Ὁ Ilievski προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο χαρακτηρίζοντας τὴ ΣΟΕ ὡς «ξένη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, πού ἐπιβλήθηκε στὸν μακεδονικὸ λαὸ παρὰ τὴ θελήσή του». ILIEVSKI D., *Smislata...*, σ. 83.

16. ΚΟΡΑΗΣ ΑΔ., *Προλεγόμενα...*, σ. 724.

17. ΚΟΡΑΗΣ ΑΔ., *Συνέκδημος Ἱερατικός, περιέχων τὰς δύο πρὸς Τιμόθεον καί τὴν πρὸς Τίτον Ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστ. Παύλου, μὲ δύο κοινὰς μεταφράσεις καί ἐξηγήσεις διεξοδικὰς, Ἐν Παρισίοις 1831*, σ. κατ'.

Ἑλλάδας λειτούργησε μιμητικά, με την ανάπτυξη τῆς ἐλπίδας στους ἄλλους λαοὺς ὅτι μποροῦσαν νὰ πετύχουν ὅ,τι κατόρθωσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμφάνιση φοβικοῦ συνδρόμου γιὰ τὴν περίπτωση ποὺ ὁ ἑλληνικὸς ἔθνικισμὸς ἐπεκτεινόταν εἰς βάρους τῶν Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ. Τὸ τελευταῖο ἐγινε ἐμφανὲς κυρίως στὴν περίπτωση τῆς Βουλγαρικῆς Ἑξαρχίας¹⁸.

Ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Pavalowitch, στὰ Βαλκάνια οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίες ἦταν ἀπλῶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἀρχές, ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή ἦταν ἀπόλυτα ἐξαρτημένες ἀπὸ τὸ Κράτος. Οἱ βαλκανικὲς Ἐκκλησίες ἐμελλε νὰ γίνουν ἐθνικοὶ θεσμοὶ καὶ χρήσιμα ἐργαλεῖα, μαζί με τὸ σχολεῖο καὶ τὸν στρατό, γιὰ τὴν προώθηση τῶν ἐθνικῶν ιδεωδῶν τῶν κρατῶν¹⁹. Σύμφωνα με τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πνεῦμα κινήθηκαν καὶ οἱ κληρικοὶ τῶν Σκοπίων, ὅταν στὶς διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στὴ ΜΟΕ καὶ τὴ ΣΟΕ εἶχαν ὑποστηρίξει ὅτι ἡ δημιουργία τῆς ΜΟΕ θὰ ἦταν εὐεργετικὴ γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ «Μακεδονικοῦ λαοῦ» καὶ γενικότερα τῆς «Μακεδονίας»²⁰. Ἀκόμη, τὰ συμφέροντα τῆς Πολιτείας ἀναδείχθηκαν σὲ γνώμονα γιὰ τὴν ἀναγνώριση τὸ 1959 τῆς αὐτονομίας τῆς ΜΟΕ ἀπὸ τὴ ΣΟΕ, ὅπως εἶχε δηλώσει τότε ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης Γερμανός²¹. Ὡς μόνη κερδισμένη, τελικὰ, ἀπὸ τὴν πλήρη ταῦτιση τῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης με τὰ συμφέροντα τῆς Πολιτείας, ἀναδείχθηκε ἡ τελευταία, ἀφοῦ με τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς δινόταν ἡ δυνατότητα γιὰ ἐπέμβαση στὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἐμφανιζόμενη ὡς θεματοφύλακας τῶν «μακεδονικῶν» δικαίων.

18. Ἐνδεικτικὰ βλ. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ Ἀθ., *Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος στὰ Βαλκάνια καὶ τὴ Ρωσία*, Θεσσαλονίκη 2003², σ. 250 κ. ἔξ. (παραπέμπει στὸ DANOVA NADJA, «Koray et Pharmakidis en Bulgarie», *Kulturni i Literarni Otnocenija meždu Balgari ot sredata na XV do sredata na XIX vek*, Vtori Balgaro-Grăčki Simposium, Sofija 1984, σ. 126-129), ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ Γ., «Ἐθνικὰ Θέματα καὶ Ὁρθόδοξη Συνείδηση», *Βαλκάνια καὶ Ὁρθοδοξία*, Ἀθήνα 1993, σ. 46, ΓΟΝΗΣ Δ., *Ἱστορία τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας*, Ἀθήνα 1996, σ. 121.

19. Βλ. PAVLOWITCH St., *Ἱστορία τῶν Βαλκανίων ...*, σ. 232 κ. ἔξ.

20. Βλ. Πληροφορίες γιὰ τὶς συνομιλίες τοῦ Μητροπολίτη Δοσίθεου στὸ Πατριαρχεῖο τῆς ΣΟΕ στὶς 3.3.1966, στὸ MOJANOSKI C. (ἐπιμ.), *Avtokefalnosta na Makedonskata Pravoslavna Crkva - Dokumenti* (Ἡ αὐτοκεφαλία τῆς Μακεδονικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας - Ἐγγράφα), Skopje 2004, σ. 227 κ. ἔξ., PERIĆ M., *Istorisko-pravnite aspekti na odnosite pomedu Srpskata pravoslavna crkva i makedonskata pravoslavna crkva* (Ἱστορικό-κανονικὴ θεώρηση τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴν Σερβικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ τὴν Μακεδονικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία), Skopje 1998, σ. 225.

21. Βλ. PUZOVIĆ Pr., *Raskol u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi-Makedonsko crkveno pitanje* (Σχίσμα στὴ Σερβικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία-Τὸ Μακεδονικὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα), Beograd 1997, σ. 60.

Συγκριτική προσέγγιση

Παρ' όλα αυτά οι ομοιότητες αυτές δεν παρέχουν ασφαλώς καμία κανονική και εκκλησιολογική νομιμοποίηση για την πραξικοπηματική αποκοπή κάποιας τοπικής Έκκλησίας από την προηγούμενη δικαιοδοσία, στην οποία ανήκε. Στο έπιχείρημα αυτό συνηγορεί η ιστορική πραγματικότητα που αφορά στον τρόπο με τον οποίο επήλθε η ειρήνευση στις σχέσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με τις αποσχισμένες Έκκλησίες στο παρελθόν. Επήλθε μόνο μετά την έκφραση συγγνώμης από τη σχισματική Έκκλησία, κάτι που αποτελούσε προϋπόθεση για να επανέλθει η Έκκλησία αυτή στην πανορθόδοξη κοινότητα ως κανονικό μέλος της. Τρανότατο παράδειγμα αποτελεί η όμαλοποίηση της κανονικότητας στην Έκκλησία της Βουλγαρίας το 1945. Τότε, η Σύνοδος της Έκκλησίας αυτής αναγκάστηκε να δηλώσει τη λύπη της για την απόσχιση από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως το 1870 και να ζητήσει την άρση της καταδίκης της από την Σύνοδο του 1872²². Το ίδιο συνέβη και λίγα χρόνια αργότερα, το 1961, στην περίπτωση της ανακηρύξεως της Βουλγαρικής Έκκλησίας σε Πατριαρχείο. Ο πατριάρχης Βουλγαρίας Κύριλλος αναγκάστηκε να ζητήσει από την Κωνσταντινούπολη την αναγνώριση της πατριαρχικής τιμής, προκειμένου να όμαλοποιηθούν οι σχέσεις των δύο πλευρών που είχαν ψυχρανθεί από το 1953, όταν αυτοβούλως η Βουλγαρία είχε αναγορευθεί σε Πατριαρχείο²³.

Αλλά και πρόσφατα, το 2002, το Πατριαρχείο διαμαρτυρήθηκε ακόμη και για τον έορτασμό στην Πράγα της πεντηκοστής έπετειού της απόδοσης αυτοκεφαλίας από τη Μόσχα στην Έκκλησία της τότε Τσεχοσλοβακίας²⁴. Αυτό ανάγκασε τη Σύνοδο της Έκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας να δηλώσει έγγραφως τη μεταμέλειά της για την έπιλογή του έορτασμού και να έπισημάνει ότι με τίποτε δεν έπιθυμούσε να διαταράξει τις σχέσεις της με την Κωνσταντινούπολη

22. ΓΟΝΗΣ Δ., *Ιστορία της Έκκλησίας της Βουλγαρίας*, Αθήναι 1995, σ. 155 κ. έξ. "Όλο το κείμενο της έπιστολής στο ΤΑΡΝΑΝΙΔΗΣ ΙΩ., *Θεωρία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκεφάλου των Σλαβικών Έκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 224-228.

23. ΓΟΝΗΣ Δ., *Ιστορία της Έκκλησίας της Βουλγαρίας*, σ. 159 κ. έξ.

24. Βλ. «Πατριαρχικόν Γράμμα διαμαρτυρίας προς τον Μακ. Αρχιεπίσκοπον Τσεχίας και Σλοβακίας, έπί του, ως μη ώφελε, πραγματοποιηθέντος έορτασμού της πεντηκονταετίας, από της ανακηρύξεως αντικανονικώς της κατ' αυτόν Έκκλησίας, ως δήθεν αυτοκεφάλου υπό του Πατριαρχείου Μόσχας», *Όρθοδοξία Θ'* (2002) 204-206.

μέ την ανάκλιση παλαιών έπιλυμένων ζητημάτων²⁵. Άπ' όλα αυτά φαίνεται ξεκάθαρα ότι σέ καμία περίπτωση τά έθνικά ή τά πολιτικά συμφέροντα ένός κράτους ή μιās όμόσπονδης δημοκρατίας δέν είναι δυνατόν νά αντικαταστήσουν την ανάγκη έκκλησιαστικής εϋταξίας στις σχέσεις ανάμεσα στις τοπικές Έκκλησίες.

Μετά από όλα τά προηγούμενα μπορούμε νά υποστηρίξουμε ότι στην περίπτωση της ΜΟΕ ήταν δυνατόν νά εφαρμοστεί ή γνωστή άρχή του ίερού Φωτίου, σύμφωνα με την όποια οι πολιτικές μεταβολές συνεπάγονται και αντίστοιχες μεταβολές στο έκκλησιαστικό πεδίο²⁶, όπως είχε συμβεί σέ όλες τις Έκκλησίες της Βαλκανικής. Η εφαρμογή, βεβαίως, δέν μπορούσε νά ξεφύγει από τό διάυλο της συμφωνίας ανάμεσα στη ΣΟΕ και τή ΜΟΕ. Κατά τή γνώμη μου, ή κανονικά άποδεκτή λύση για τό έπίμαχο διάστημα μέχρι τό 1992 ήταν αυτή της άυτονομίας, όπως άποφασίστηκε τό 1959 και όπως είχε συμβεί στο παρελθόν σέ ανάλογες περιπτώσεις, όταν μιá περιοχή άποκτούσε πολιτική άυτονομία.

Η ΜΟΕ, βεβαίως, υπερτόνιζε σύμφωνα με τις έπιδιώξεις της την κρατικότητα της Σ.Δ. Μακεδονίας και καθιστούσε την ύπαρξη της δημοκρατίας αυτής ως βασικό έργαλειό στην άναζήτηση της άναβάθμισής της. Για νά δικαιολογήσει τή θέση της, χρησιμοποιούσε όσα προβλέπονταν από τό Σύνταγμα της Γιουγκοσλαβίας, στο όποιο οι έξι Δημοκρατίες που την άπάρτιζαν άναγνωρίζονταν ως κράτη²⁷. Άσφαλώς, δέν υπάρχει περίπτωση νά θεωρηθεί ως άνεξάρτητο κράτος ή Σ.Δ. Μακεδονίας, παρ' όλα όσα υποστήριξε ό Ilievski, ό όποιος στην προσπάθειά του νά δικαιολογήσει τις έπιλογές του Δοσίθεου και της ύπόλοιπης ιεραρχίας της ΜΟΕ, έφθασε στο σημείο νά υπερτόνιζε τό δικαίωμα της Σ.Δ. Μακεδονίας για άπόσχιση από την Όμοσπονδία²⁸.

Η πραγματικότητα, όμως, στην περίπτωση της ΜΟΕ ήταν διαφορετική. Δέν έπρόκειτο για μιá Έκκλησία άνεξάρτητου κράτους, όπως οι προαναφερθείσες.

25. Βλ. Άπάντηση της Συνόδου της Έκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας, στο 'Όρθοδοξία Θ' (2002) 207-211.

26. Τά έκκλησιαστικά, και μάλιστα γε τά των ένοριών δίκαια, ταις πολιτικαίς έπικρατείαις τε και διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι είωθεν». Βλ. έπιστολή προς Πάπαν Ρώμης στο ΒΑΛΕΤΤΑΣ Ι.Ν., *Φωτίου του σφασιάτου και άγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Έπιστολαί*, Έν Λονδίνο 1864, σ. 142.

27. Βλ. Εισήγηση της Συνόδου της ΜΟΕ στην Έκκλησιαστικό-λαϊκή Συνέλευση στην Άχρίδα τον Ιούλιο του 1967, στο ΜΟJANOSKI C., *Avtokefálnosta...*, σ. 319, ILIEVSKI D., *Smislata...*, σ. 190.

28. Βλ. D. Ilievski, *Smislata...*, σ. 190.

Ἡ ΜΟΕ λειτουργοῦσε ἐντὸς μιᾶς ὁμόσπονδης Δημοκρατίας, ἡ ὁποία ἀνῆκε κρατικά στὴν Ὁμοσπονδιακὴ Γιουγκοσλαβία. Γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ἓνα κράτος ὡς ἀνεξάρτητο, δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ ἀναφορὰ σὲ ἓνα ἀπολύτως θεωρητικὸ καὶ πλήρως ἀνεφάρμοστο δικαίωμα αὐτοδιάθεσης καὶ ἀπόσχισης ἀπὸ μιὰ ὁμοσπονδία, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται ἄσκηση κυριαρχικῶν δικαιωμάτων μὲ παράλληλη διεθνή διπλωματικὴ ἀναγνώριση. Στὴν περίπτωση τῆς Σ.Δ. Μακεδονίας τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἴσχυε μέχρι τὸ 1992, ἀφοῦ τὰ κυριαρχικά δικαιώματα ἀσκοῦνταν ἀπὸ τὴν τιτοϊκὴ ἡγεσία στὸ Βελιγράδι καὶ ἡ Σ.Δ. Μακεδονίας δὲν τύγχανε διπλωματικῆς ἀναγνώρισης σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀνταποκρινόταν ἀπόλυτα στὰ πράγματα ἡ ἀπόφαση τῆς ἑκτακτῆς Ἀρχιερατικῆς Συνόδου τῆς ΣΟΕ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1967, στὴν ὁποία τονιζόταν ἡ ὑπαγωγή τῆς Σ.Δ. Μακεδονίας ἐντὸς τοῦ ἐνιαίου κράτους τῆς Γιουγκοσλαβίας.

Τὸ μεγάλο ἀγκάθι τῆς ἀπόφασης αὐτῆς, μὲ τὴν ὁποία καταδικάστηκε τελικὰ ἡ ΜΟΕ, εἶναι ἡ διαφορὰ στὴν ὀπτικὴ ἀνάμεσα στὴ Σερβικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος. Ἡ ΣΟΕ ἀναγνώριζε στὸν ἑαυτὸ της τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία «ὡς ὁλόκλητη ἐν Γιουγκοσλαβία», σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση καταδίκης τῆς «Μακεδονικῆς» Ἐκκλησίας τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1967. Ἀντίθετα, οἱ ἄνθρωποι τῶν Σκοπίων τὴν θεωροῦσαν μόνο ὡς Ἐκκλησία τῆς Σερβίας καὶ γενικότερα μόνο τῶν Σέρβων. Συνεπῶς τὴν κατηγοροῦσαν ὅτι παράνομα καὶ ἀντικανονικὰ εἶχε ἐπεκτείνει τὴ δικαιοδοσία της στὴν περιοχὴ τῆς γιουγκοσλαβικῆς Μακεδονίας τὸ 1920. Ἡ στάση αὐτὴ εἶχε ἐπηρεάσει τὴν τοτινὴ γραμμὴ τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβέρνησης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῶν κομματικῶν ὀργάνων μετὰ τὸ 1966 νὰ μεταθέσουν τὸ ζήτημα στοὺς φορεῖς τῶν δύο δημοκρατιῶν, τῆς Σ.Δ. Σερβίας καὶ τῆς Σ.Δ. Μακεδονίας, ὡς νὰ ἐπρόκειτο γιὰ διμερὲς ζήτημα²⁹. Ὑπὸ τὸ πρῶσιμα αὐτό, ἡ ΣΟΕ ὑποβαθμιζόταν σὲ Ἐκκλησία μιᾶς μόνο ὁμόσπονδης Δημοκρατίας, τῆς Σερβίας. Ταυτόχρονα, στὰ μάτια τῶν κρατικῶν ὀργάνων τῆς ἀφαιρεῖτο ὁποιοδήποτε προγενέστερο δικαίωμά της νὰ κηδεμονεύει τὴ ΜΟΕ. Οὐσιαστικά, τὸ ὅλο ζήτημα γιὰ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία δὲν ἀφοροῦσε στὴν ἀνύψωση τῆς ΜΟΕ ὡς αὐτόνομης ἢ αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὴν ταπείνωση τῆς ΣΟΕ, νὰ μὴ θεωρεῖται δηλαδὴ πλέον ὡς ἡ «ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία».

29. Βλ. Ἀπόφαση τῆς διευρυμένης σύσκεψης τῶν κρατικῶν ὀργάνων στίς 26 Ἀπριλίου 1967, στὸ ΜΟΙΑΝΟΣΚΙ C., *Avtokefalnosta...*, σ. 297-299, μὲ τὴν ὁποία ἐπιφορτίζονταν οἱ Ἀρχεῖς τῶν δύο Δημοκρατιῶν νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐπικεφαλῆς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Σερβική Ἐκκλησία, ἀντίθετα, τήρησε μὲ συνέπεια τόσες δεκαετίες τὴν ἐθνικιστικὴ γραμμὴ τοῦ σερβισμοῦ καὶ ταυτοποιοῦσε ἐθνικὰ τοὺς Ὀρθόδοξους ποὺ ζοῦσαν στὸ γιουγκοσλαβικὸ κράτος ὡς Σέρβους. Παγιδευμένη σ' αὐτὴ τὴ γραμμὴ ἔχασε τὴν εὐκαιρία νὰ γίνῃ Ἐκκλησία ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων στὴ Γιουγκοσλαβία. Παρεῖχε, ἔτσι, δικαιώματα στοὺς «Σλαβομακεδόνες» (καὶ ὄχι μόνο, ἂν θυμηθοῦμε καὶ τὴν αὐτονομιστικὴ κίνηση τῶν κληρικῶν στὸ Μαυροβούνιο) νὰ κινηθοῦν ἀποσχιστικά. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ 1946 ἀρνήθηκε ὁποιαδήποτε συζήτηση γιὰ τὴ μετονομασία τῆς σὲ «Πανγιουγκοσλαβικὸ Πατριαρχεῖο». Ἡ συγκυρία, βεβαίως, δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ τέτοιες ὑπερβάσεις τότε, δεδομένης τῆς ἐχθρικής στάσης τῶν κομμουνιστῶν, ποὺ μόλις εἶχαν ἐπικρατήσει στὴν ἐξουσία καὶ τὸ μόνο γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἐνδιαφέρονταν ἦταν ἡ ἀποκατάσταση τῆς ὁποιασδήποτε ἀντικανονικότητας στὴν Ἐκκλησία. Ἦταν πασιφανὲς ὅτι οἱ νέοι τότε κυρίαρχοι στὴ χώρα ἔσπευδαν νὰ γκρεμίσουν τὶς γέφυρες μὲ τὸ παρελθὸν γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἐπικρατήσουν τελεσίδικα, καὶ ἔβλεπαν τὴ ΣΟΕ ὡς ἔμπόδιο στὸ δρόμο τους³⁰.

Οἱ ὄροι, ἐξάλλου, ποὺ ἔθεταν οἱ κληρικοὶ τῶν Σκοπίων γιὰ τὸ μετασχηματισμὸ τῆς ΣΟΕ σὲ «Πανγιουγκοσλαβικὸ Πατριαρχεῖο» (ὁμοσπονδοποίηση τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Πολιτείας), δὲν ἄφηναν τὸ περιθώριο ἐλιγμῶν στοὺς Σέρβους ἱεράρχες τῆς ἐποχῆς, ἀκόμη κι ἂν οἱ τελευταῖοι ἦταν διατεθειμένοι νὰ προβοῦν σὲ ἀλλαγές. Περισσότερο ἀπὸ μιὰ δεκαετία ἡ κατάσταση παρέμεινε συγκεχυμένη. Αὐτὸ εὐνόησε τοὺς ἀποσχιστικοὺς κύκλους τῶν Σκοπίων, οἱ ὁποῖοι τελικὰ μὲ τὴ συμμαχία τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πέτυχαν αὐτὸ ποὺ ἐπιδίωκαν, δηλαδή τὴν *de facto* ἀποκοπὴ τῆς ΜΟΕ ἀπὸ τὴ ΣΟΕ. Ἀπομένει βεβαίως τὸ ζήτημα τῆς διεθνoῦς ἀναγνώρισης τῆς αὐτοκεφαλίας τῆς ἀλλὰ αὐτὸ σὲ μικρὸ βαθμὸ ἐνδιαφέρει τὴν ἡγεσία τῆς, μιὰ καὶ σὲ τίποτε δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ συνεχίσει τὴ δράση τῆς στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ στὴ διασπορά.

30. Βλ. ΓΟΝΗΣ Δ., *Ἱστορία τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας*, Ἀθήναι 1996, σ. 269.